

Hekîmekî Kurmanc: Mele Ebdulletîfê Berwarî, Bîyografî û Berhemên Wî

(Bir Halk Hekimi: Molla Abdullatif Berwarî'nin Yaşamöyküsü ve Eserleri)

(A Folk Physician: Biography and Works of Mullah Abdullatif Berwarî)

Ayhan YILDIZ*

Hanifi TAŞKIN**

Article Type: Research Article // Gotara Lêkolînî**Received // Hatîn:** 11.01.2024**Accepted // Pejirandin:** 02.03.2024**Published // Weşandin:** 29.04.2024**Pages // Rûpel:** 1-13**DOI:** 10.55106/kurdiname.1417927

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY NC).

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>**Citation/Atîf:** Yıldız, Ayhan û Taşkın, Hanifi(2024). Hekîmekî Kurmanc: Mele Ebdulletîfê Berwarî, Bîyografî û Berhemên Wî, *Kurdiname*, 10, r. 1-13**Authors Contributions/Rêjeya Nivîskaran:** Data Collection: Author-1 (%90), Author-2 (%10), Data Analysis: Author-1 (%80), Author-2 (%20), Submission and Revision: Author-1 (%75), Author-2 (%25)**Plagiarism/Întihal:** This article has been reviewed by at least two referees and scanned via ithenticate plagiarism website // *Ev gotar herî kêrî ji aliyê 2 hakeman va hatiye nîrxandin û di malpera întihalê ithenticate ra hatiye derbaskirin.***Kurte**

Mele Ebdulletîfê Berwarî li herêma Sêrt û Wanê wekî alimekî edîb û hekîmekî gel dihê naskirin. Li ser berhemê wî ya edebî-dînî xebatek hat kirin û di lîteratura Kurmancî da cihê xwe girt. Çi heye ku li ser binemal, bîyografî, berhem û hekîmtîya wî, xebatên dorfireh kêr bûn. Ji bo ku ev aliyên wî bi berfirehî dîyar bibin û ew jî digel berhemên xwe di dîroka edebîyata Kurmancî da cihê xwe yê taybet û xweser bigire, bi vê xebatê me li ser binemal, bîyografî, berhem û aliyê wî yê hekîmtîyê dest bi lêkolîna qadî kir. Ji bo vê jî me hevdiştin û mûlaqat digel şexsê wî pêk anîn, berhemên wî bi dest xistin û xwandin û ji kesên derdora wî jî agadarîyên pêwîst wekî dane kom kirin. Li ber ronahîya van daneyan me kesayetîya wî ya edebî û hekîmtîya wî analiz kirin. Di pey lêkolînê da dîyar bû ku Mele Ebdulletîf jî malbateke tebiqşair û alim e. Wî di serdema xwe da li cem alimên mezin ên medreseyan herêma Sêrtê ilmê medrese, tesewîf û hekîmtîya nerîfî ya gel û hekîmtîya Îslamî tehsîl kirîye. Mele Ebdulletîf piştî qedandina tehsîlê, ji destê van aliman îcaze wergirtiye. Wî çawa ku xizmeta melatîyê kirîye, wekî hekîmekî dermandarîya Kurmancî jî xizmeta xelkê kirîye. Bi ser van da jî wî jî berhemên Erebi jî hin beşên li ser hekîmtîyê wergerandine Kurmancî. Ji bilî van xizmetan, wî bi zimanê Erebi û Kurdî berhemên edebî û dînî jî nivîsîne. Li ser bîngeha berhemên wî yê edebî, ilmî û xizmetên wî, mirov digihîje wê qenaetê ku Mele Ebdulletîfê Berwarî, mîna Şêx Muşerrefê Xînûkî ku alimekî mutesewîf bû, daye ser şopa edîben herêma Sêrtê û cihê xwe di vê nerîta edebî da girtiye. Wî digel dîwanek û mesnewîyekê, du pirtûkên li ser hekîmtîyê bi Kurmancî; pirtûkek jî li ser fiqha Îslamî bi zimanê Erebi nivîsîye. Bi vî awayê xwe yê pîrhêlî yê berhemdarî û xizmetê, wî ji gelek alimên nerîta klasîk a medreseyan ciheki cîyawaz girtiye.

Bêjeyên Sereke: Hekîmên Kurmancî, Edîben Sêrtê, Mele Ebdulletîfê Berwarî, Muntexebatu Kitabi'l-E'lam li Şîfai.**Özet**

Molla Abdullatif Berwarî Siirt ve Van bölgesinde bir edip alim ve halk hekimi olarak tanınıyor. Onun dini-edebi bir eseri üzerinde bir çalışma yapıldı ve o, klasik Kurmanci edebiyatı alanyazımında yerini aldı. Ne

* Öğr. Gör., Mardin Artuklu Üniversitesi Türkiye'de Yaşayan Diller Enstitüsü Kürt Dili ve Kültürü Anabilim Dalı, Türkiye, ayhanyildiz@artuklu.edu.tr, 0000-0002-8763-4182: /// Institute of Living Languages in Turkey, Department of Kurdish Language and Culture, Turkey.

** Uzman Öğretmen, Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı, İpekyolu / Van, hnftskn@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-0354-040 /// Expert Teacher, Ministry of National Education, Republic of Turkey İpekyolu /Van.

var ki onun aile geçmişi, yaşamöyküsü, eserleri ve hekimliğiyle ilgili geniş çalışmalar az idi. Onun bu yönlerinin geniş şekilde belirlenmesi ve Kurmanci edebiyatı tarihinde kendine özgü yerini alması için bu çalışmayla biz onun aile geçmişi, yaşamöyküsü, eserleri ve hekimlik yönü üzerinde saha araştırmasına başladık. Bunun için onun şahsiyle görüşme ve mülakat yaptık, eserlerine ulaştık, onları okuduk ve onun çevresindeki kişilerden gerekli bilgileri veri olarak topladık. Bu verilerin ışığında onun edebi kişiliği ve hekimliğini tahlile tabi kıldık. Araştırma sonucunda Molla Abdullatif'in edebiyat tabiatlı ve alim bir aileden geldiği anlaşıldı. O, döneminde Siirt bölgesi büyük medrese alimlerinin yanında medrese ilmi, tasavvuf, geleneksel halk hekimliği ve İslami hekimlik eğitimini almıştır. Molla Abdullatif tahsilini bitirdikten sonra, bu alimlerin elinden icazesini de almıştır. O, imam hatiplik hizmetinin yanında, geleneksel bir halk hekimi olarak da halka hizmet etmiştir. Ayrıca o, halk hekimliği alanındaki Arapça eserlerden de bazı bölümleri Kurmanciye çevirmiştir. Bütün bunların yanı sıra o, Arapça ve Kürtçe edebi ve dini eserler de yazmıştır. Molla Abdullatif'in edebi ve ilmi eserleri yaptığı hizmetleri esas alındığında, onun da mutasavvuf bir alim olan Şeyh Müşerref Xinûkî gibi Siirt bölgesi ediplerini takip etmiş ve bu edebi gelenekte yerini almıştır. O, bir divan ve mesnevinin yanında, iki kitap hekimlik üzerinde Kurmanci olarak; bir kitap da Arapça olarak İslam hukuku üzerinde yazmıştır. Bu çokyönlülüğüyle o, birçok geleneksel klasik medrese alimlerinden ayrı bir yer edinmektedir.

Anahtar Sözcükler: Halk Hekimleri, Siirt Edipleri, Molla Abdullatif Berwari, Muntexebatu Kitabi'l-E'lam li Şifai.

Abstract

Molla Abdullatif Berwari is well known in the Siirt and Van region as a scholar and folk physician. An academic study of one of his religious-literary works has been conducted and he has taken his place in the literature of classical Kurmanji literature. However, his family background, biography, works and medical practice have not been extensively studied. In order to identify these aspects of his life and take his unique place in the history of Kurmanji literature, this study has begun field research on his family background, biography, works and medical practice. For this purpose, his person was interviewed and interviewed, his works were accessed, read and the necessary information was collected from the people around him as data. In the light of these data, his literary personality and medicine were analyzed. The research revealed that Mullah Abdullatif came from a literary and scholarly family. He studied madrasah science, Sufism, traditional folk medicine and Islamic medicine under the great madrasah scholars of Siirt region. After completing his education, Mullah Abdullatif received his ijazah from these scholars. In addition to his service as an imam, he also served the people as a traditional folk physician. He also translated great works in the field of folk medicine into Kurmanji. In addition, he wrote literary and religious works in Arabic and Kurdish. Based on the literary and scholarly works of Mullah Abdullatif and the services he rendered, it can be concluded that he followed the Sufi scholar Sheikh Musharraf Xinûkî in the Siirt region and took his place in this literary tradition. In addition to a Divan and a masnavi, he wrote two books on medicine and one on Islamic law. This versatility sets him apart from many traditional classical madrasa scholars.

Keywords: Folk Physicians, Siirt Edits, Mullah Abdullatif Berwari, Muntexebatu Kitabi'l-E'lam li Şifai.

DESTPÊK

Berwarî (Xesxêr) ku navçeyeke Sêrtê ye, di nav tixûbên mîrektîya Mikis, Hîzan û Cizîrê da cihekî giring ê îlmê ye. Hin alim û edîb li van deveran gihaştine. Mele Ebdulletîf Berwarî jî yek ji wan aliman e ku hem di biwarê edebîyata Îslamî ya Kurdî da hem jî di qada hekîmtîya Kurmancî da xwedan cihekî bijare ye. Lewra me di vê xebatê da bîyografî, berhem û xizmetên wî kirin mijara lêkolînê.

Mele Ebdulletîf, hem di biwarê edebîyata Erebi û Kurdî da hem jî di biwarê îlmên Îslamî da berhem nivîsîne û zêdetirî nivîsedsalekê ye ku ew di nav xizmeta tenduristîya miletê

xwe û dînê Îslamê da ye. Bi tevî vê yekê jî, yek xebateke akademîk ne tê da, bi qasî ku mirov ji lîteraturê tê digihîje, heta niha li ser wî, berhemên wî û xizmetên wî yên hekîmtîyê, xebatên dorfireh nehatine kirin. Lewra cihê wî yê edebî di dîroka edebîyata klasîk a Kurdî/Kurmançî da bi zelalî dîyar nebûye. Ev ku heye, bivê nevê li dilê mirovên hamîyetparêz giran tê. Ji ber ku Mele Ebdulletîf hîn li heyatê bû û malbata wî berhemên wî li cem xwe parastibûn, avantajeke mezin a vê lêkolînê hebû. Li ser vê refleksê, bi armanca ku em bi berfirehî bîyografîya wî ronahî bikin, berhemên wî gişt bidin naskirin, kesayetîya wî ya edebî derxin holê û alîyê wî yê hekîmtîyê vekolin, me “ev rewşa wî ya nezelalkirî”, ji xwe ra wekî “pîrsgirêka lêkolînê” dîyar kir.

Ji bo çareserkirina vê pişgirêkê, me qada lêkolînê dîyar kir û bi rêya teknîka hevdiîna rûbirû, hevpeyvîna li ser telefonê û çavdêriyê, me ji qada lêkolînê agadarî kom kirin. Di pêvajoya lêkolînê da me berhemên Mele Ebdulletîf ên çapkirî û neçapkirî ji malbata wî wergirtin û mitale kirin. Peyra me geryanek li qada lîteratura nivîskî kir. Mi pîrsên mîna “Gelo Mele Ebdulletîfê Berwarî kî ye, bi eslê xwe ji ku derê ye, raborîya wî ya tehsîla îlim, tesewif û hekîmtîyê çawa ye, wî çî cure berhem nivîsîne û ketîye bin karîgerîya kîjan qonaxên edebî yên dîroka edebîyata Kurdî?” amade kirin û hem ji şexsê wî bi xwe, hem jî ji kesên derdora wî pîrs kirin. Di vê pêvajoya lêkolînê da em pê serwest bûn ku wî hem pirtûkên hekîmtîya gel nivîsîne hem jî wî bi xwe jî hekîmtîyê kirîye, hîn jî bi dermanên Kurmançî ra mijûl e. Lewra me komek pîrsên têkildarî hekîmên gel, ji çavkanîyên akademîk¹ amade kirin û ji wî bi xwe pîrsîn. Me ew dengên hevpeyvînan qeyd kirin û peyra deşîfrasyona wan kir. Di pey vê xebatê da îca me notên xwe yên nivîskî li rûyê Seyda xwendin. Xeletî û kêmasîyên ku hebûn, me bi alîkarîya wî bi xwe sererast kirin. Ji bilî van, me ew pirtûkên wî yên hekîmtîyê mitale kirin û ji ber ku tê da digot “tercume” em li pirtûkên Erebi gerîyan û me du hebên li ser tibba gelêrî ku têkildarî wan bûn peyda kirin. Me ew berawird kirin û cihê tercumekirî tesbît kirin. Di pey vî karî da jî me ew dîsa ji mielîf bi xwe pîrsîn û tesbîten xwe pê tekîd û pişrsat kirin. Bi vî awayî “qonaxa komkirina daneyên pêwîst” ji qada lêkolînê gihast encamê. Piştî ku me dane bi awayê tertûbî rêz kirin û ew rapor kirin, di beşa “Vedîtinên Lêkolînê û Analîza Wan” da me şirove li ser kesayetîya Berwarî û berhemên wî kirin.

1. Jîyana Wî²

Mele Ebdulletîfê Berwarî (Özalp) li Meytisa Berwarîyê ku li ser bajarê Sêrtê³ ye di sala 1954an da hatîye dinyayê. Piştî ku seydayên wî îzina îlim dayê, wî di 22 salîya xwe da daweta

¹ Ew pîrsên mînak ku lêkolerên pispor ên folklorê di qadê da, li gor cureyên daneyên gel ji çavkanîyên zindî dikin, li ber malpera Kültür ve Turizm Bakanlığı û Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü wergarand Kurmançî û ji Seyda pîrsîn. Ji bo temamîya van pîrsan bnr. Metin Ekici, *Halk Bilgisi (Folklor): Derleme ve İnceleme Yöntemleri*, Geleneksel Yayınları, Ankara, 2018, r. 183.

² Hevpeyvîna taybet a Henîfî Taşkın digel Mele Ebdulletîfê Berwarî ya rûbirû, li Wanê (Tarîxa hevdiîtin û hevpeyvîn: 30.04.2023); Hevpeyvînen taybet ên A. Yıldız digel mielîfî ya bi rêya telefonê di tarîxên curbicur da.

³ B.Z. di salên 3000î da Hurî li herêma Sêrtê desthilatdar bûne, di pey wan ra bi dorê Hîtî, Urartu, Asur, Med û Persan li vir hakimî kirîye. Di salên 150 yên B.Z. yên Part, Arsak û Sasanîyan da dînen Îranî hebûne. Çawa ku Romayî, Part û Sasanî li vê herêmê rastî hev hatine, bawerîyên wan jî rastî hev hatine. Dîne Romayîyan Îsewîti û dîne Sasanîyan Zerduştî li vê herêmê li dijberî hev şer kirîye. Xalid bin Welîd ku di sala 639an a koçî da Heskîf girtîye bin destê xwe, berê xwe ji wê derê daye Sêrtê û hakimê bajêr ê wê hingê Hersolu, bi awayê bêherb teslîm bûye û ji sehabîyan Hîşamê kurê Hekem wekî hakimê bajêr hatîye tayînkirin. Di sala 661ê hicrî/koçî da sultanên Emewîyan, peyra xelîfeyên Ebbasîyan ev der xistîye bin hakimiyeta xwe. Di serdema Ebaasîyan da Merwanîyan li vê derê hukum kirîye û mezhebê Şafî li vê derê bi cih kirîye. Piştra Selçûqîyan,

xwe kir û dest bi wezîfeya melatîyê kir. E. Berwarî, ji ber ku bi malbatî bi kar û barên dermandariya Kurmancî ya gel ra meşxûl dibû, di ber karê melatîyê da karê dermandariya Kurmancî jî kir. Wî di jîyana xwe ya rojane da hin cureyên dermanên Kurmancî bi destê xwe amade kirin û da kesên nexweş ku ji bo tedawîyê dihatin cem wî. Wî bi tevî wezîfeya xwe ya melatîya klasîk û fexrî, ji dibistanên fermî yên Komarê dîplome jî wergirt û bi awayê fermî wezîfeya xwe ya dînî û melatî pêk anî.

Navê berê yê navçeya Mele Ebdulletîf Berwarî, “Xesxêr” bûye, îro navê wê yê fermî “Pervarî” ye. Nêzî 50 gundên vê navçeyê hene û bi awayê fermî li ser bajarê Sêrtê ye. Di nav tixûbên navçeyên mîna Hîzan, Miks (Bahçesaray), Şax (Çatak), Êlk (Beytuşşebab), Şirnex, Dihê/Eruh, Tillo (Aydinlar) û Kufrayê (Şirvan) da dimîne (Sönmez 2018, 5).

2. Tehsîla Wî

Mele Ebdulletîfê Berwarî di dehsaliya imrê xwe da li bal bavê xwe *Qur'an* û *Mewlûd* xwend, pişra wî li cem birayê xwe yê hekîm, Mela Salih (wf. 1991) xwendina xwe bi qasî sal û nîvekê berdewam kir û heta kitêba bi navê *Sadilaha Kiçik* xwend. Ji vê derê bi şûn da ew hat cem Mela Abdurrehman li Gurpinarê, du sal û nîvan heta kitêba *Îzharê* xwend û ji wê derê çû Rubarê li cem Seydayê Şêx Muşerrefê Xinûkî (1926-2008), xwendina xwe hetanî *Muxteserê* berdewam kir. Piştî çendakî ji wê derê berê xwe da Tilloyê û çû cem Mela Burhan, *Muxteser* û *Cemî'l-Cewami'* jî xwend û qedand. Berwarî, bi vê tehsîlê ra li dersên modern ên xwendegêhen fermî jî xebitî û dîplomeya xwe ya fermî wergirt.

3. Seydayên Wî û Îcazetwergirtina Wî

M. Ebdulletîfê Berwarî ji Tilloyê qesda Seyda Şêx Muşerrefê Xinûkî kir û vî Seydayî di sala 1413 k/h. (mîladî 1992) da îcaze dayê. Seydayê wî Şêx Muşerref, bi awayekî balkêş, îcazeta wî bi terzê 26 beytan, bi awayê menzum ê Erebi amade kir û dayê. Di pey vê îcazeyê da Seydaye Mela Huseynî Şerwî Sîsemî jî îcazeyek da Mele Ebdulletîf. Pişra Şêx Marufê

Eyyûbiyan, Artûqîyan û Safewîyan ev dever bi rê ve birîye. Safewîyan di serdema xwe da ji bo şîitîyê zor daye devera Sêrtê. Îdrîsê Bidlîsê, bi hevkarîya Yawuz Sultan Selîm, di destpêka sedsala 16an da peymanek di navbera mîrên Kurd û Osmanîyan da çê kirîye û li vê deverê desthilatdariya Osmanîyan dest pê kirîye. Mîrên Kurd di vê serdemê da wekî hikûmatên nîvserbixwe tevgerîyan û di navbera mîrên herêma Sêrtê û birêveberîya Stenbolê da gelek caran pîrgirêkên birêveberîyê derketine. Di sala 1831ê da mîrektîya Hezo (Kozluk) ku di nav tixûbên Sêrtê da bû, wekî hikûmetekê bi Eyaleta Dîyarbekirê ve hat girêdan. Bajarê Sêrtê, 1864an da bi Osmanîyan bi Nîzamnaneya Wîlayetê qaymeqamek ji cem xwe şandine vê derê û wan Sêrt wekî qezayekê bi Stenbolê ve girêdaye. Di sala 1867an da bi Nîzamnaneya Wîlayetê, Sêrt, wekî “Lîva” bi wîlayeta Dîyarbekirê ve hatîye girêdan; Pevvan (Bervade) û Xerzan (Cihê berê yê Kurtalan û bucaxa Yanarsu) pê ve hatin girêdan. Di sala 1877an da Sêrt wekî “sancaxeke Dîyarbekirê hat bikeyskirin û dewletê Eruh, Şirwan, Rizvan û Sason da serê û vê rewşê heta sala 1880yî dewam kir. Di sala 1892yan da Sancaxa Sêrtê li gor Salnameya Dewletê, birêvebiran wekî sancax da ser Wîlayeta Bidlîsê. Pozîsyona fermî ya Sêrtê, ji sala 1892-1896an heta sala 1903-1916an wisa ma. Di sala 1894an da li Sasonê serhildana Ermenîyan dest pê kir, Rûsya û Îngiltere ketin tevgerê. Ji ber ku rawestandin. Ji bo agardariyên zêdetir bnr. <https://siirt.ktb.gov.tr/TR-56339/tarihce.html> (Tarîxa lînêrinê: 07.01.2024, 18:57); Di sala 1871ê da navçeyên bajarê Sêrtê ev bûne: 1. Şêrwan, 2. Dih (Eruh), 3. Xesxêr (Pervari) û 4. Garzan (Zoq). Ji bo agardariyê zêdetir bnr. Mehmet Zeydin Yıldız & Hüseyin Saraçoğlu, “19. Yüzyıldan Günümüze Siirt İlinin İdari ve Demografik Yapısında Meydana Gelen Değişimler”, *Uluslararası Siirt Sempozyumu*”, İzmir, 2007, r. 620.

Batmanî (1925-2017)⁴ îcaze da wî û Mela Bedredîn jî, li binê îcazeyê wî bi destê xwe nivîsî û îcaza wî tesdîq kir. Şêx Mihemed Nuriyê birayê Şex Muşerref jî “îcazeya mitleq” dayê.

Seydayên ku ders dane Mele Ebdulletîfî, xelîfeyên terîqetan bûn. Mela Huseynê Şerwî xelîfeyê Şex Xalîde Oxîne ye; Şex Marûfê Batmanî jî xelîfeyê Şex Seydayê Cizîrî ye. Îca Şex Muşerref bi xwe jî, hem xelîfeyê bavê xwe Şex Es‘ed e hem jî xelîfeyê Şex Mistefa Kemaleddînê Erbilî ye. Ev zatên ha zehf alim bûn û hem jî şa‘ir bûn. *Dîwana* bi kurmancî ya Şex Muşerrefê Xinûkî heye û hatîye çapkirin.⁵

4. Hekîmtîya Wî

Birayekî mezin ê Mele Ebdulletîf bi navê Mela Salih (wf. 1991) hebûye ku di zemanê xwe da bi hekîmtî û dermanan ra eleqedar dibû. Wî di wextê xwe da hem dua ji bo nexweşan nivîsîne, hem jî wî bi şexsê xwe derman çê kirine. Mela Salih di wextê xwe da bi hekîmtîyê zehf nav û deng daye. Teşxîsa ku wî dida ser nexweşan, gava ew diçûn cem dixtorên Stenbolê jî, ‘eynî derdiket. Ji ber vî awayî Berwarî bi malbatî xwedan tecrubeya hekîmtî û alimîyê ye. Îca vî birayê wî yê mela û hekîm ku Mela Salih e, di dermandarîya Kurmancî da dest daye Mele Ebdulletîfê Berwarî.

Piştî ku Şex Muşerrefê Xinûkî ku seydayê wî ye jî îzna dermandarîyê daye M. E. Berwarî, ew di biwarê hekîmtîya da bûye duhêlî. Çinku çawa ku ew ji birayê xwe hînî hin cureyên tedawîyan dibû, wî jî di biwarê hekîmtîyê de hin tişt hînî birayê xwe Mela Salih kirin. Mela Salihê hekîm, di hekîmtîyê da ji Mele Ebdulletîf şarezatir bû; lêbelê Mele Ebdulletîfê jî di xwendin û îlim de jê serdestir bû.

Mele Ebdulletîf di bîstsalîya jîyê xwe da dest bi kar û barên dermanderîyê kir. Ji ber ku di vî biwarê da her dem di nav lêgerîn û lêkolînê da bû, wî di salên 1979an de dest bi nivîsîna kitêba xwe ya li ser hekîmtî û dermanan kir û di sala 1980yî de qedand. Bi taybetî wî li bajarê Wanê ev branşa xwe zêdetir bi pêş ve bir û di vî qadê da bi awayekî hîn şarezatir xizmeta xelkê xwe kir.

5. Alimîya Wî

M. E. Berwarî, digel îlmê gramera zimanê Erebî, edebîyata Erebî, hekîmtîya *Tibba Nebewî* û dermandarîya Kurmancî, bi îlmê fiqhê (hiqûqa Îslamê) ra jî eleqedar bûye û di vî biwarê de berhemek nivîsîye. Behsa wê di rûpelên jêrê de heye.

6. Alîyê Wî yê Tesewifê

Herçendî “xelîfetîya tesewifî ya Mele Ebdulletîfê Berwarî hebe jî, wî karê melatîyê daye ber xwe, dîyar kirîye ku terîqet û tesewif, rêya wan şahên Neqşebendî û welîyan e û rêyeke giran e. Ew ji wan hez dike; bes bala xwe dide ser îlim. Haya wî ji îlmê tesewifê jî baş heye. Çinku piraniya seydayên wî ehlê tesewifê ne û xelîfeyên şexan in.

⁴ Şex Marûfê Batmanî (Yıldırım), seyyîdekî herêma Bêcirmana Kercewsê ye. Sala 1925an li Bêcirmanê (Vergili) hatîye dinyayê. Wî li Cizîrê li cem Şex Seyda îcazeya îlmê tefsîrê wergirtîye û xelîfetîya terîqeta Neqşebendî, Qadirî û Rifaî kirîye. Wî di 20ê Cotmeha 2017an da li Stenbolê rehmet kir û xelkê ew li Goristana Alî ya Taxa Çamlicayê defin kir. Bnr. <https://hurseda.net/kurd/192926-s-x-sey-d-muhammed-maruf-rehmet-kir.html> (Tarîxa ziyaretkirinê: 07.01.2024: 14; 43); <https://www.evliyalar.net/seyh-seyyid-muhammed-maruf/> (Tarîxa ziyaretkirinê: 07.01.2024: 16; 10)

⁵ Ji bo agadarîyên têkildarî *Dîwana Xunûkî*, bnr. Nesim Sönmez, *Dîwana Şex Muşerrefê Xinûkî*, Seyda Kitabevi, Dîyarbakir, 2018.

7. Fêrkarî û Mideristîya Wî

M. E. Berwarî li şarişgeya Tilloyê mideristî kirîye; bes cihê ku lê melatî dikir, ji ber ku derfet çê nebûn ku medrese veke û dersê bide, wî ev kar zêde bi pêş ve nebirîye.

8. Berhemên Wî

8.1. Berhemên Wî yên li Ser Hekîmtîyê

8.1.1. el-Fewaidu'l-Bedî'eti fî Newadiri min Ehkami's-Şerî'eti⁶

Mele Ebdulletîf, ev pirtûk bi zimanê Erebi nivîsîye. Muhemmed Nûrî el-Wanî el-Koçerî, di serê pirtûkê da bi Erebi metneke medhîyeyî ya menzûm di sala 1413ê koçî (mîladî 1992) jê ra nivîsîye. Nivîskar bi xwe di destpêkê da dîyar dîke ku şêxê wî û ustazê wî Şêx Mişerrefê Xinûkî jê ra ferman kirîye ku ew mijarên wê kitêba bi zimanê Erebi ya bi navê *Î'netu't-Talibîn* bi zimanekî sivik veke, lewra wî ev telîf pêk anîye. Mijara pirtûkê, fiqha Îslamê (hiqûqa Îslamê) ye. Pirtûk ji mijara "îzaleya necasetê" dest pê dîke û bi mijara "Îctihad"ê diqede. Di pey hin mijaran da qesîdeyên bi Erebi jî hene. Hejmara rûpelên wê bi giştî 279 e. Nivîskarî metna wê li ser kaxizekî spî ku xêz tê da hene nivîsîye. Ev xebat wekî destnivîsekê li ber destê me heye.

8.1.2. Muntexebatu Kitabi'l-Elam li Şîfai'l-Alami we'l-Esqam

Mele Ebdulletîf ev pirtûka xwe bi Kurmancî, ji bo kar û barên dermandarîya Kurmancî amade kirîye û hîn jî wekî destxet li ber destan e. Di destpêka vê destnivîsê de Şêx Muşerrefê Xinûkî, ji bo teberrukîyê rûpelekî bi Erebi nivîsîye û pesnê vê xebatê daye. Nivîskarî bi xwe jî li ser bergê ewil di bin navê pirtûkê *Hazihi Tercumetu Muntexebati Kitabi'l-E'lam li Şîfai'-Eqlami we'l-Esqam* da wiha nivîsîye: "Te'lîf & Tercume: el-Feqîr, ed-Deîf, el-Muznib Ebdulletîf, qed ceme'eha fî seneti 1400 hicrî; miladî 1980". Rûpelê dawî yê destnivîsê bi vî awayî diqede: "Temmet risaletu bi hewli'l-lahi we quwwetihi 'ela yedî cami'iha we katibiha el-muznibu'd-de'îf Ebdulletîf bin Mela Hesen bin Mela Ehmed fî'l-Mistînî xefere'llahu lehum we li cemî'il-muslimîn, amîn. H. 1400."

Hejmara rûpelên vê destnivîsê 291 e û mustensîx, reqemên rûpelan li jora wan bi Erebi nivîsîne. Rûpelê ewil ê destnivîsê bi besmele, hemdele, selweleya Erebi dest pê dîke û nivîskar peyra rasterast derbasî mijarên dermandarîyê dibe. Rengê kaxizê wê zer e û hibra qelema destnivîsê bi giştî reş e; bes rengê bêjeyên mîna "elhemdu", "be'de" û "tefsîla exlatê erbe'e" sor e.⁷ Ji navê berhemê dîyar dibe ku hem xebateke wergerî ye, hem jî telîfî ye.

8.1.3. Mudawatu'l-'Ecûz fî Helli Muşkilati't-Tibbi we'r-Rumûz⁸

Nivîskar di vê pirtûkê de piştî hemd û senaya ji Xwedê re, bi zimanê Erebi dîyar dîke ku dê ev pirtûk li ser mêwe û zerzewatan û feydeyên wan be û peyra êdî rasterast bi Kurmancî dest bi mijarê dîke. Pêşî navê nexweşînan dibêje, peyra jî dermanên wan dîyar dîke. Ew ji bo

⁶ Spas ji bo Mela Ebdurrehman Ozalp ku wî pdfya vê berhemê ji bo vê xebatê, di 29ê meha 10an ê sala 2023yan da ji me ra şand.

⁷ Hanifi Taşkın û Ayhan Yıldız ev destxet ji tîpên Erebi-Kurdî derbasî tîpên Kurdî-Latînî kirîye û wan hinek jî li serê krîtik kirîye; bes heta nehatiye çapkirin.

⁸ Mala Mela Ebdurrehman Ozalp ava be ku wî pdfya vê berhemê ji bo vê xebatê, di 29ê meha 10an ê sala 2023yan da ji me ra şand.

dermanên hin tiştan, xwendina hin ayetan nîşan dide û wekî dermanê hin nexweşînan jî, hin riwek û zerzewatan nîşan dide. Nivîskarî ev xebata xwe bi awayê “mebhes”an dabeşî mijaran kirîye. Wekî mebhesa çavan, mebhesa didanêşê, mebhesa guhêşê, mebhesa bawesîrê û mebhesa felcê. Nivîskarî tarîxa nivîsînê dîyar nekirîye. Hejmara rûpelên wê 67 e. Ev berhem bi şeklê destnivîs li ber destê me mewcûd e.

8.2. Berhemên Wî yên Edebî

8.2.1. Dehdehê Evînê

Nivîskarî ev menzûmeya xwe di sala 2007an da nivîsîye. Navê wê yê temam *Nezmu'l-Eş'ari fî Medaihi'n-Nebiyi'l-Muxtari* ye. Wî hezkirina xwe ya ji bo Pêxemberê Îslamê Hz. Muhemmed derbirîye. Hejmara rûpelên wê 29 e. Di rûpelên dawîyê da Mela Muhemmed Nûrî Berwarî (Melayê Koçer) teqrîzek, peyra jî Mela Muhemmed Gulnarê Miksê (Mîrê Zirav) ji bo vê berhemê teqrîzek nivîsîye. Yakup Aykaç û Hanîfî Taşkin ev menzûme li çapê daye.⁹

8.2.2. Dîwan¹⁰

Şair, ev berhema xwe di sala 1375ê koçî (mîladî 1955) da nivîsîye. Helbestên *Dîwana* wî heta rûpelê 69an bi zimanê Erebi ne; di rûpelê 69an da cih daye helbesteke bi Kurmancî ku di sala 1392yê koçî (1972) da wî ew bi terzê mesnewîyê hûnaye. Ji vî rûpelî pê ve êdî helbestên wî yên bi Kurmancî berdewam dikin û careke din êdî geh helbestên bi zimanê Erebi, geh ên bi Kurmancî berdewam dikin. Di berdewamîya *Dîwanê* da wisa xuya dike ku giranîya zimanê helbestan Erebi ye. Çinku bi giştî ji 170 helbestên tê da, 30 heb bi Kurmancî ne. Hejmara rûpelên wê 175 e. Ev berhem bi şeklê destnivîs li ber destê me mewcûd e.

Mustensix, metna destnivîsê bi giştî bi hibra reş nivîsîye, lêbelê carinan hin bêje bi hibra hêşîn nivîsîne. Di rûpelê ewil da wiha nivîsîye: “Haza dîwanu'l-feqîr ed-de'if 'Ebdulletîf es-Si'irdî el-Berwarî el-Meytîsî summe'l-Wanî xefere'llahu lehu we li walideyhi we li men de'a lehum bi'l-xeyr” Li binê rêzê jî navê Mela 'Ebdulletîf, bi terzê mohrekî cih girtîye. Li binê mohrê jî wiha nivîsîye: “es-sakinu el-an fî beldeti Wan, we mewlidi haze'l'-ebdi'deif fî axiri seneti 1375 h. seneti 1955 miladî fî qeryeti Meytîsî”. Kaxizê defterê bê xêz e; nivîskarî bi xwe bi qelesa ku hibra wê sor e, çar alîyê kaxizan xêz kirine û du xêz jî di nava rêzên beytan da ji jor ber bi jêr ve xêz kirine. Hejmara malikên ku di vî rûpelî da cih digire 12 ye. Mustensix, li kêlekên hin rûpelan jî not nivîsîne.

9. Vedîtinên Lêkolînê û Analîza Wan

Ji daneyên ku ji qada lêkolînê hatin wergirtin û ji hevpeyvînên ku hatin kirin hat famkirin ku Mele Ebdulletîfê Berwarî di biwara entelektuelîya medreseyê da gelek li pêş e. Her du pirtûkên wî yên bi Kurmancî yên li ser hekîmtîyê, mesnewîya wî ya li ser pêxemberê Îslamê Cenabê Muhemmed, pirtûka bi zimanê Erebi ya li ser fiqha Îslamê û *Dîwana* wî ya bi zimanê Erebi û Kurdî, nîşaneyên wê yekê ne ew alimekî pirhêlî û pirzimanî ye. Lewra mirov dikare li vir alîyê wî yê edebîyatê bike mijara analîzê:

⁹ Bnr. Yakup Aykaç & Hanîfî Taşkin, *Dehdehê Evînê*, Weşanxaneya Loryayê, Wan, 2020.

¹⁰ Mala Mela Ebdurrehman Ozalp ava be ku wî pdfya vê destnivîsê ji bo vê xebatê, di 29ê meha 10an ê sala 2023yan da ji me ra şand.

9.1. Kesayetîya Wî ya Îlmî û Edebî

M. Ebdulletîfê Berwarî, bi malbatî tebîetşa'ir e. Wî hîn di 17 salîya 'imrê xwe da dest bi nivîsîna helbestê kirîye. Lewra wî hîn ji zû ve dîwanek nivîsîye. Di vê dîwana wî da bi Erebi û Kurdî şî'ir û metnên edebî hene. Wî Seydayê xwe Şêx Muşerref di edebîyata Kurmancî da; şa'îrekî bi navê Ebû 'Elî li Sêrtê ji xwe ra mînak girtîye. Alimekî bi navê Şêx Yûsufê Nebahanî ku reîsê dadgeha giran a Beyrûtê bû û xwedî dîwanekê bû, karîgerî li ser şairtîya Mele Ebdulletîf kirîye. Ji bilî van, Şêx Şerafedînê Useyrî heye, wî gelek medhê Cenabê Pêxember kirîye ku Berwarî jê sûd wergirtîye. Herwiha wî bala xwe daye gelek kitêbên şa'iran û ji wan mifa wergirtîye. Ji bilî *Dîwanê*, wî menzûmeyeke bi navê *Dehdehê Evînê* heye û medhê Hz. Pêxember dide. Ew bi vê berhema xwe û terzê nezma xwe, ji edebîyata Erebi di dirûvê Şêx Mecdedînê Wedhî de ye. Divê amaje pê bihê kirin ku "avantaj"eke baş a atmosfera îlim, edebîyat û entelektuelîyê ya M. E. Berwarî hebûye. Çinku wî li şarişgeha Tilloyê, di wan salên gur û geşîya îlim da li cem alimên navdar tehsîla îlim kirîye ku nêzî nîvsedsalekê ye ew alimên wê deverê bi kar û barên medrese, tehsîla îlim û tesewîfê ra têkilar in.

Edîbên karîger ên li ser kesayetîya Mele Ebdulletîfê Berwarî	
Edîbên Edebîyata Erebi	Edîbên Edebîyata Kurdî
1. Şêx Mecdedînê Wedhî 2. Şêx Şerafedînê Useyrî 3. Ebû 'Elî (li Sêrtê) 4. Şêx Yûsufê Nebahanî (Li Beyrûtê)	Şêx Mişerrefê Xunûkî

Tablo 1. Alim û edîbên ku Berwarî kertîye bin bandora wan

Çawa ku ji tabloyê jî dîyar dibe, Berwarî di edebîyatê da herî zêde ketîye bin bandora edîbên alim ên edebîyata Erebi.

Navê berhemê	Teşeyê berhemê	Zimanê wê
Dehdehê Evînê	Menzûm-Mesnewî	Kurmancî
Dîwan	Helbestên curebicare	Kurmancî û Erebi
Muntexebatu Kitabi'l-E'lam li Şifai'l-Eqlami we'l- Esqam	Pexşan	Kurmancî
Mudawatu'l-'Ecûz fi Helli Muşkilati't-Tibbi we'r- Rumûz	Pexşan	Erebi û Kurmancî
el-Fewaidu'l-Bedî'eti fi Newadiri min Ehkami's- Şerî'eti	Pexşan	Erebi

Tablo 2. Li gor teşe û ziman berhemên Berwarî

Çawa ku ji tabloyê jorîn xuya dibe Mele Ebdulletîfê Berwarî bi tevî dîwaneke Erebi û Kurmancî, mesnewîyek û du pirtûkên li ser hekîmtîyê bi Kurmancî û kitêbeke fiqha Îslamê jî bi zimanê Erebi nivîsiye. Bi vî awayê xwe ew, ji aliyê entelektuelîya xwe ve ji gelek alim û zanyarên Kurd ên medreseyan cuda dibe. Tiştê ku heye mirov dikare ji seyra dîrokî ya tehsîla wî pê derxe ku wî di biwarê nerîta edebî ya klasîk da saye ser şopa Şêx Mişrefê Xînûkî.

9.2. Taybetmendîyên Wî yên Hekîmtîyê

Mele Ebdulletîf, Îmam Şafî referans nîşan dide û dîyar dike ku du cure îlmên bingehîn hene: “Îlmê dînî” û “îlmê bedenê”. Lewra mirovên alim, divê xwe li van her du îlman jî bikşînin. Ji ber vê yekê jî wî, piştî ku îlmê xwe yê medreseyê qedandîye, bi tevî îlmê edebîyatê, berê bala xwe daye ser îlmê bedenê û pê ra meşxûl bûye.

Navê berhemê	Awayê telîfa wê
Muntexebatu Kitabi'l-E'lam li Şifai'l-Eqlami we'l-Esqam	Werger & Telîf
Mudawatu'l-'Ecûz fi Helli Muşkilati't-Tibbi we'r-Rumûz	Werger & Telîf

Tablo 3. Berhemên Berwarî ji aliyê telîfê ve

Bi qasî ku em ji temamîya mijarên *Muntexebatu Kitabi'l-E'lam li Şifai'l-Eqlami we'l-Esqam* tê gihastin, muellif hinek ji mijarên wê, ji pirtûka bi ziman Erebi ya bi navê *er-Rehmetu fi't-Tibbi we'l-Hikmeti* ya Celaleddîn Ebdurrehman es-Suyûtî û ji kitêba bi navê *et-Tibbu'n-Nebewî we bi Axirihî Feslu fi's-Sima'* Hafîz Ebî Ebdullah Şemseddîn Muhemmed b. Ehmed b. Usman ez-Zehebî wergerandine.¹¹ Dîyar e ku wî hinek jê ji îlmê kitêbên Erebi wergirtine, hinek jî ji tecrubeyên “Deramanên Kurmancî yên gelêrî” ku ew bi xwe bûye şahid û îcrakarê wan wergirtine. Li gor daneyên ber destê me heta niha bi Kurmancî tenê yek berhemeke bijîşkîya gelêrî ya Şêx Mihemedê Erwasî heye. Ev jî pexşan e.¹² Heke xebateke din nehê dîtin, dibe ku ew xebata Berwarî, wekî pirtûka duyem a li ser bijîşkîya gelêrî di dîroka lîteratura Kurmancîyê da cihê xwe bigire.

9.2.1. Branşên Wî yên Hekîmtîyê

M. Ebdulletîfê Berwarî, ji bo nexweşan çawa ku hin dermanan bi destê xwe amade kirîye û dike û wî bi şexsê xwe ev kitêb jî amade kirine. Çi heye ku ew ji hekîmtîyê zêdetir, bi melatîya xwe ‘emel dike û meyla wî li ser terzê hekîmtîya dînî (Tibba Nebewî) ye. Ew di ber karê melatîyê de karê dermandarîyê dike. Ji lew ra hekîmtîya wî di bin sîya karê melatîya wî de xef e û her kes nizane ku ew karê hekîmtîyê dike. Sedemekî vê jî ew e ku ew bi “melatî”ya

¹¹ Ji bo agadarîyên zêdetir bnr. Celaleddîn Ebdurrehman es-Suyûtî, *er-Rehmetu fi't-Tibbi we'l-Hikmeti*, Darurraidil Erebi, Beyrût, 1983/1402.; Hafîz Ebî Ebdullah Şemseddîn Muhemmed b. Ehmed b. Usman ez-Zehebî, *et-Tibbu'n-Nebewî we bi Axirihî Feslu fi's-Sima'*, (Tehqîq: Muhemmed Ebdurrehman el-Mer'eshî), Darunnefais, Beyrût, 2004 (1425). Ji ber ku Seyda Mela Ebdurrahmanê Dîyarbekîrî (Polat) metna Erebi ya kitêba *Tibbu'n-Nebewî* bi derskî da min (ango da Ayhan Yildiz), li vê derê jê ra dibêjim: “Cezakumullahu xeyren kesîren”.

¹² M. Reşî Irgat ev berhem bi navê *Deramanên Bijîşkîya Gelêrî* ji alfabe ya erebi traskrîpeyî alfabe ya latînî kir û Enstîtuya Kurdî ya Stenbolê ew di sala 2000î da çap kir. Peyra Kadri Yıldırım bi tevî wergera wê ya Tirkî ew çap kir. Bnr. *Ji Sedsala 18. Pirtûkeke Kurdî ya Bijîşkîya Gelêrî: Tiba Melayê Erwasî, Weşanên Enstîtuya Zimanê Zindî ya Zanîngeha Mardîn Artuklu*, İstanbul, 2013. Weşanxaneyê Dara jî heman pirtûk çap kirîye. dikarî bnr. <https://www.pirtukakurdi.com/urun/tibba-mela-muhemed-ervasi>

xwe zêdetir navdar e. Bi tevî ku nexweş ji bo dermanan jî gava dihên cem wî, jê re “Seyda” dibêjin; ne hekîm.

Ji ber ku ew giraniya tedawîyê li ser bingeha “Tibba Nebewî” pêk diene, alîyê wî yê alimîyê li pêş e. Jixwe bi piranî ew ji bo zilamên ku bi “nexweşîna nemêrtîyê” ketine, karê tedawîyê dike, peyra paqijkirina pişê (kezeb) mirovan. Ew vê tedawîyê jî li ser bingeha diayên şer‘î dike. Bi piranî ew toximê tivran, zencefil, şîr, hingiv û hêro (tr. hatme çiçegi) di tedawîya vê nexweşîna da bi kar diene. Gava ew pişikê nexweşan derman dike, ew an rûnê behîvê, yan jî behîva kutayî, hingiv û to bi kar diene. Ew carinan jî hin dermanan li nexweşan tewsiye dike; bes ew bi xwe ji wan ra amade nake. Bi qenaeta wî serkanîya nexweşînan ji ber mîdeyê/madeyê mirovan e. Çinku ew hewzê bedenê ye. Bi zanîna wî destpêka her nexweşînekê, ji madeyê mirovan dest pê dike. Seyda li ser liv û tevgerên ku di navbera organ û azayên mirovan da pêk dihên jî pispor e û dizane bê çawa û çima ahenga wan a xebatê xerab dibe û “zede” digihîje kîjan azayê mirovan. Giraniya dermandarî û tedawîkirina hekîmtîya Seyda, li ser wê nexweşîna ye ku zilam nikare biçe nivîna pîreka xwe; lêbelê wekî din, ew nexweşînen mîna nezer û serêşê jî tedawî dike. Gelek nexweşînan hene ku Seyda dibêje em nizanin û nikarin bikin.

9.2.2. Ocaxîya Hekîmtîya Wî

Bi qenaeta wî hin malên mezin di warê hekîmtîyê da hene ku xwedan ocax in. Îca Berwarî, digel ku ne xwedan ocax e jî, ew li ser bingeha îlim di tedawîya kesên nexweş da karê dermandarîyê dike. Gava nexweş dihên cem Seyda, ew ji wan re derman çê dike û ew kesên nexweş baş dibin, hîn nû ew heqê wan dermanên ku amade kirîye û daye wan ji wan digire. Ew jî dîsa bi kêfa xwe ne, destmizekê bidin an nedin, ew ji wan naxwaze. Bi tevî ku ew bi giştî dermanên xwe, bi pereyê xwe ji sûkê dikire jî, dîsa ji xelkê ucret naxwaze.

9.2.3. Hekîmtîya Wî û Tibba Modern

Ew di tedawîkirina nemêrtîyê de pir li pêş e û heta carinan dixtorên tibba modern bi şexsê xwe jî dihên cem wî, tedawî dibin û baş dibin. Hin kes ji bo hin tewsiye û pirsên xwe jî dihên cem Seyda û li şîretên wî guhdarî dikin. Çinku carinan ew îlacên tibba modern ji wan ra tewsiye dike û berê wan dide cem dixtorên tibba modern. Bi giştî serê ewil ew berê nexweşên ku dihên cem wî, dide ser dixtoran, gava ku wan li cem wan tedawîya xwe pêk neanî, ew hîn nû ji bo wan dikeve tevgerê. Ew ji daneyên mîna tehlîl, filîm û dereceya tansiyonên kesên nexweş jî îstîfade dike. Li ber destê Seyda makîneya pîvandina şekir û haletê tansiyonê jî heye û ew wan jî bi kar diene. Gava rewşa nexweşan giran be, midaxele nake û wan demildest hewaleyî cem dixtoran dike.

Encam

Mele Ebdulletîfê Berwarî, li herêma Berwarî ya Sêrtê di nav alimên edîb, pîrên terîqetê û seydayên medreseyê da cihê xwe girtîye. Ew ji malbateke alim, edîb û hekîm e. Wî di pey birayê xwe yê alim û kedkarê tibba gelêrî Mela Salih da, ji ber ku li cem seydayên navdar ên medreseyên mezin û pîrên edîb ên terîqetên serdema xwe yê mîna Şêx Muşerrefê Xinûkî, Mela Burhanê Tilloyê, Mela Huseynî Şerwî Sîsemî, Şêx Marufê Batmanî, Mela Bedredîne Sêrtî û Şêx Mihemed Nurîyê birayê Şex Muşerref tehsîla îlim dîtîye, bivê nevwê ji tecrubeya

wan giştan mifa girtîye û gihaştîye pile û payeyeke cîyawaz. Bi tehsîla îlmên dînî yên îslamî ra wî tehsîla îlmê bedenê jî dîtîye û di vê biwarê da berhemên nivîskî yên bi zimanê Erebi û Kurdî dane. Bi taybetî karîgerîya mucazê wî Şêx Muşerref li ser Mele Ebdulletîf û kesayetîya wî edebî, hunerî û hekîmîyê zêde heye. Herwiha wî di biwarê edebîyatê da, ji ber ku ji edîbên navdar ên edebîyata Erebi-Îslamî yên mîna Şêx Mecdedînê Wedhî, Şêx Şerafedînê Useyrî, Ebû 'Elî û Şêx Yûsufê Nebahanî girtîye, wî karîye bi reng û rûyekî cihêrengî hin berhemên edebî li edebîyata Kurmancî ya klasîk zêde bike. Di vê rewşê da mimkun e ku mirov wî hem wekî şopajoyekî çexera edebî ya Kurmancî ya ku ji nerîta Mela Xelîlê Sêrtî û vir ve berdewam dike bihesibêne hem jî wekî edîbekî xweser ê şopcihê li qelem bide. Çînkû bi tevî alim û edîbên Kurd, wî ji tecrubeya edebî, hunerî û îlmî ya alim û edîbên edebîyata Ereban jî sûd wergirtîye.

Herçendî giranîya meşxûlîyeta wî tehsîla îlim û wezîfeya melatîyê be jî, ji ber ku wî di ber van karan da karê tedawîkirina gelê xwe jî berdewam kirîye û hîn jî berdewam dike, dîsa ji edîb û alimên serdema xwe cuda dibe. M. Ebdulletîf, herçendî nekarîye bi kar û barên tesewifê ra eleqedar bibe jî, wî ev tehsîl dîtîye û di dîroka tesewifa herêmê da hatîye wê qonaxê ku ji zatên muteber ên dergahan, wezîfeya xelîfetîyê wergire. Bi tavî ku derfeta vekirina medreseyan bi destê wî neketîye û nekarîye li cem xwe feqîyan bide xwendin jî, wî di biwarê telîfa berhemên dînî û hekîmtîyê da xebatên enetelktuelî îcra kirine. Wî çawa ku bi zimanê Erebi berhemên îlmî û edebî nivîsîne, bi zimanê Kurdî jî berhemên edebî, îlmî û tibba nerîtî ya gel nivîsîne. Wî çawa ku haya xwe daye ser dermanên Kurmancî, pê ra jî wî kitêbên ku behsa Tibba Nebewî dikin jî mitale kirine û di berhemên xwe da ji wan sûd wergirtîye. Bi ser van da îca alîyên wergerî yên van berhemên wî jî hene. Ji vê hêlê ve jî wî reng û rûyekî cîyawaz ê nerîta zanyarên medreseyê bi dest xistîye.

Çawa ku pêwîst e ku dîwan û mesnewîya Berwarî ya bi zimanê Kurdî/Kurmancî di dîroka edebîyata klasîk a Kurdî da cihê xwe yê xweser bigire, pêwîst e berhemên wî yên t êkildarî dermandarîya Kurmancî jî, di lîteratura vê biwarê da cihê xwe yê taybet bigire. Di pey vê lêkolînê da hêvîdarê çêdibe ku xebatên nû yên akademîk li ser kesayetîya edebî û tibba folklorî ya Mela Ebdulletîf bihên kirin û kullîyata edebîyata klasîk a Kurdî/Kurmancî pê rengîntir bibe.

Pêvek

Mele Ebdulletîfê Berwarî (30.04.2023)

Çavkanî / References

- Aykaç, Yakup, & Taşkin, Hanifi, Dehdehê Evînê, Weşanxaneya Lorya, Wan, 2020.
- Celaledîn Ebdurrehman es-Suyûtî, *er-Rehmetu fi't-Tibbi we'l-Hikmeti*, Darurraidil Erebî, Beyrût, 1983/1402.
- Ekici, Metin, *Halk Bilgisi (Folklor): Derleme ve İnceleme Yöntemleri*, Geleneksel Yayınları, Ankara, 2018.
- Irgat, M. Reşît, *Dermanên Bijîşkîya Gelêrî*, Weşanên Enstîtuya Kurdî ya Stenbolê, İstanbul, 2000.
- Sönmez, Nesim, *Dîwana Şêx Muşerrefê Xinûkî*, Seyda Kitabevi, Dîyarbakir, 2018.
- Yıldırım, Kadri, *Ji Sedsala 18. Pirtûkeke Kurdî ya Bijîşkîya Gelêrî: Tiba Melayê Erwasî*, Weşanên Enstîtuya Zimanê Zindî ya Zanîngeha Mardîn Artuklu, İstanbul, 2013.
- Yıldız, Mehmet Zeydin, & Saraçoğlu, Hüseyin, “19. Yüzyıldan Günümüze Siirt İlinin İdari ve Demografik Yapısında Meydana Gelen Değişimler”, *Uluslararası Siirt Sempozyumu*, İzmir, 2007.
- ez-Zehebî, Hafız Ebî Ebdullah Şemseddîn Muhammed b. Ehmed b. Usman, *et-Tibbu'n-Nebewî we bi Axirihî Feslu fi's-Sima'*, (Tehqîq: Muhammed Ebdurrehman el-Mer'eshî), Darunnefais, Beyrût, 2004(1425).

<https://siirt.ktb.gov.tr/TR-56339/tarihce.html>

<https://hurseda.net/kurd/192926-s-x-seyh-d-muhammed-maruf-rehmet-kir.html>

<https://www.evliyalar.net/seyh-seyyid-muhammed-maruf/>

Çavkanîya Zindî

Mela Ebdurrehman Ozalp